

Louka s jeřábem východní u Květnové. Od místa, kde byl druh v ČR zaznamenán poprvé, je lokalita vzdálena 21 km. 15. 6. 2022.

Jestřabina východní – nový druh rostliny pro Českou republiku

Přemysl Tájek, AOPK ČR, Regionální pracoviště Správa CHKO Slavkovský les

„Teď, teď, teď tady byl.“ Podobně jako Jára Cimrman na patentovém úřadě jsem si připadal, když mi kamarád poslal článek týkající se objevu jeřáby východní, který dva roky přede mnou učinila botanička Barbora Čepelová nedaleko Bochova (Čepelová 2021). Přesto mi níže popsany nález i příběh tohoto druhu přijdou dostatečně zajímavé na to, abych se o ně s vámi na stránkách Arniky podělil. Možná se totiž s touto rostlinou při toulkách naší přírodou rovněž setkáte a budete už vědět... Ale nepředbíhejme.

Letošní pracovní povinnosti mě zavály k Ostrovu nad Ohří, kde jsem prováděl síťové mapování motýlů. Zbýval zde prozkoumat

jeden z posledních nezmapovaných faunistických čtverců v Doupovských horách zahrnující západní okraj tohoto pohoří. Na jaře jsem si zde pečlivě vytipoval několik slibně vypadajících lokalit s nejzachovalejší luční vegetací, jedna z nich shodou okolností zahrnovala i místo, kde byl letos objeven vstavač nachový (Nunvář 2021).

Výslunné svahy Táhlého vrchu se suchými květnatými trávníky, asi 0,5 km východně od Květnové, od začátku slibovaly výskyt vzácnějších druhů motýlů. Roste tu ale i několik ohrožených druhů rostlin jako je růže galská, mochna přímá, černohlávek velkokvětý, rozrazil ožankový, černýš rolní nebo

jetel horský. Ve společnosti těchto botaniky ceněných druhů ukazujících na dlouhodobé a k přírodě šetrné zemědělské hospodaření jsem 15. června narazil asi na 20 trsů statné vikve, kterou jsem doposud neznal. Na meze-ry ve svém botanickém vzdělání jsem si už, ač nerad, zvykl, rostlinu jsem tedy vyfotografoval a pokusil se ji později určit doma s pomo-cí odborné literatury. Když jsem však prošel popisy všech našich vikví i v Květeně České republiky (Chrtková 1995), začal jsem se po-stupně smiřovat i s tím, že už mi poznávání rostlin nejde ani s klíčem – žádnou podobnou vikev jsem v Květeně nenašel. Fotky jsem pak poslal kamarádovi botanikovi Alešovi Hoff-mannovi a čekal na odpověď typu: “To mi neříkej, že tohle od vás neznáš!”. I jemu dalo ale určování překvapivě zabrat. Nakonec se přiklonil k názoru, že by mohlo jít o jeřábínu lékařskou (*Galega officinalis*), tedy o rostlinu vikvím blíže příbuznou, ze stejné čeledi, bo-bovitých (vikvovitých). Rostlina od Květnové však měla nápadně širší lístky a jinou barvu květů. Variabilita květů u rostlin a nespolehli-vost tohoto znaku je botanikům dobře zná-ma, přesto bylo divné, že by všechny nale-zené rostliny měly květy modrofialové, když obvyklou barvou květů jeřábinu lékařské je světle růžová, bělavě namodralá nebo bílá. Zkusil jsem tudíž štěstí při hledání obrázků na internetu a dospěl k závěru, že onou zá-hadnou rostlinou z Doupovských hor musí být **jeřábina východní** (*Galega orientalis*) – druh, o němž však není žádná zmínka ani v posledním Klíči ke květeně ČR vydaném v loňském roce. Správnost určení mi pak potvrdil i Zdeněk Kaplan, jeden z nejlepších českých floristů. Několik týdnů jsem si pak myslel, že lokalita od Květnové je prvním mís-tem, odkud byl tento druh u nás popsán. Pak mi ovšem Aleš poslal onen v úvodu zmíněný dodatek ke Květeně...

Rod jeřábina (*Galega*) zahrnuje 5 nebo 6 druhů rostlin rostoucích v Evropě, Asii a ho-rách východní Afriky. Jediným původním evropským druhem je jeřábina lékařská, jejíž původní areál zahrnuje jižní a jihový-chodní Evropu. Druhotně se rozšířila i do Asie a ostatních částí Evropy. V České republice

Plodem jeřábinu východní jsou štíhlé, mnoho-semenné, slabě článkované lusky dlouhé 2–4 cm a na vrcholu zúžené v zobánek. Každý lusk obsahu-je 3–8 semen ledvinovitého tvaru dlouhých asi 3 mm a širokých 2 mm. 15. 6. 2022.
Obě fotografie Přemysl Tájek

jde o archeofyt, tedy o druh, který u nás zdo-mácněl ještě před příchodem novověku. Oproti tomu jeřábina východní u nás nebyla až do roku 2020 z volné přírody vůbec známa. Tato trvalka pochází ze subalpínských ob-lastí Kavkazu, její kultivary se však v Evropě místy začínají pěstovat jako pícnina – a zde tedy lze pravděpodobně hledat původ nale-zených rostlin. Důvodem pro doposud malé využívání jeřábinu východní v zemědělství jsou obavy z obsaženého alkaloidu galeginu,

jež je ve vysokých dávkách pro hospodářská zvířata jedovatý (web1). Více než botanikům je tak rostlina známa spíše zemědělským výzkumníkům, kteří potenciál ve využití druhu spatřují především v možnosti "revitalizace" člověkem přetvořených území a zúrodnění nízkoproduktivních půd. Rostliny mají totiž dobře vyvinutou kořenovou soustavu, díky čemuž jsou schopny růst i na suchých a málo úživných stanovištích. Tam svými až 1 m dlouhými kořeny dokáží kypřit a provzdušňovat půdu a přesouvat živiny z hlubších vrstev půdy blíže k povrchu. Odumřelé části kořenů pak mohou být významným zdrojem organické hmoty v půdě. Na kořenech jestřabiny, podobně jako u ostatních bobovitých, žijí hlízové bakterie schopné vázat vzdušný dusík, který se pak v podobě dusíkatých sloučenin dostává z rostlin druhotně do půdy. Vzhledem k statnému vzrůstu rostlin dosahujících výšky až 1,5 m je objem vázaného dusíku značný. Zemědělští experimentátoři kromě toho vyzdvihují především nenáročnost jestřabiny oproti ostatním jetelovinám a rychlou produkci velkého objemu biomasy, kterou lze zbavit jedovatých látek, pokud je zpracována jako siláž nebo senáž. Pro vysokou ekonomickou efektivitu pěstování doporučují jestřabinu východní k "rozsáhlému zavedení do běžné zemědělské praxe" (Ušfak et Váňa 2012). V Rusku je druh jako pícnina pěstován už od 20. let 20. století (ve velkém pak od 80. let). Zplaňuje podél cest, na opuštěných polích a lesních okrajích a patří mezi nejvíce agresivní nepůvodní druhy ve stepních a lesostepních oblastech evropského Ruska (Tkacheva et al. 2011, Sukhorukov 2011).

Po zjištění těchto informací jsem se bez nadsázky otřepal hrůzou. Představil jsem si scénář invaze jestřabiny i ekonomickou efektivitu jejího pěstování poté, co se ji budeme snažit dostat z míst, kde ji nebudeme chtít. Až nápadně se totiž svými vlastnostmi podobá jednomu z nejproblematičtějších plevelů, které ve střední Evropě máme – lupíně. Vidina, že si se současnými znalostmi do přírody dobrovolně zavlečeme podobně agresivní druh, který bude obdobou lupiny na suchých stepních lokalitách, je vskutku děsivá. Že jsou

obavy z její invaze namísto, mi potvrdil i Zdeněk Kaplan popisující rozsáhlé plochy zarostlé jestřabinou v Estonsku.

Přestože je jestřabina východní krásnou rostlinou, poučen o vlastnostech druhu jsem byl při další návštěvě lokality rozhodnut, že rostliny před dozráním semen vytrhám i s co největší částí kořenů. Louka byla však již pokosena a seno zabaleno v balících. Myslím, že se časem na lokalitu zase vypravím. Rád se znovu pokochám barevnými loukami s červenými květy černýše rolního a porostem růží galských. Hlavně si ale s sebou nesmím zapomenout motyku. Přesto se možná jednou někdo bude dívat na fotky krásné jestřabiny v Arnice s podobným zájmem, jako my dnes na téměř sto let staré fotografie bolševníku velkolepého před loveckým zámečkem na Kladské. Nadšení zemědělců i některých výzkumníků pro experimentální plodiny totiž přírodovědci změní asi jen těžko. ■

Literatura:

- Čepelová B. (2021): *Galega orientalis*. – In: Lustyk P. et Doležal J. [eds.], *Additamenta ad floram Reipublicae Bohemicae – XIX. – Zprávy Čes. Bot. Společ.* 56: 91–93.
- Chrtková A. (1995): *Vicia L.* – In: Slavík B. [ed.] (1995): *Květena ČR 4: 386–441.* – Academia, Praha.
- Nunváj J. (2021): *Vstavač nachový – nový druh orchideje pro Karlovarský kraj.* – Arnika, příroda a historie Karlovarského kraje 1/2022: 2–4.
- Sukhorukov A. P. (2011): *New invasive alien plant species in the forest-steppe and northern steppe subzones of European Russia: secondary range patterns, ecology and causes of fragmentary distribution.* – *Feddes Repert.* 122: 287–304.
- Tkacheva E. V., Vinogradova Yu. K. et Pavlova I. V. (2011): *Variability of morphometric characteristics of Galega orientalis Lam. in some populations of natural and secondary ranges.* – *Russian J. Biol. Invasions* 2: 268–272.
- Ušfak S. et Váňa V. (2012): *Možnosti pěstování a využití jestřabiny východní Galega orientalis Lamb. v podmínkách České republiky.* – Ms. 33 pp., dostupné online: https://invenio.nusl.cz/record/155633/files/nusl-155633_1.pdf
- web1: https://cs.wikipedia.org/wiki/Jest%C5%99abina_v%C3%BDchodn%C3%AD